

sessive constructions in Helsinki colloquial Finnish. – Mats Thelander ym. (toim.), *Samspel och variation. Språkliga studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen*. Uppsala: Uppsala Universitetet.

SUNDGREN, EVA 2002: *Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. Uppsala: Uppsala universitetet, Institutionen nordiska språk.

UUTTA KVANTITATIIVISTA ANALYYSIA FENNISTISESSÄ VARIAATIONTUTKIMUKSESSA

Tommi Kurki *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005. 256 sivua ja 6 liitettä. ISBN 951-746-753-2.

Tommi Kurjen väitöskirjatutkimus *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytetyistä menetelmistä* käsittelee Alastaron pitäjän Hanhijoen kulmakunnan puhekielen muuttumista ja variaatiota kolmen kielenpiirteen valossa. Tutkimus on metodinen kokeilu, jossa tekijä yhdistää sekä paneeli- että trenditutkimusta. Näitä kielenmuutoksen reaaliaikamenetelmän lajeja on meillä tutkittu tähän mennessä melko vähän. Ennen tätä työtä laajin tutkimus on ollut Nahkolan ja Saanilahden (2001) teos *Kymmenen vuotta myöhemmin*, jossa on paneelitutkimuksena seurattu Virtain Vaskiveden kylän puhekielen muutosta. Kurjen väitöskirjan jo ollessa pitkällä ilmestyi Palanderin (2005) yhtä itäsavolaista idiolektia kolmen vuosikymmenen ajan seuraava tutkimus *Lapsuudesta keski-ikään*. Puheena oleva työ on siis kolmas laaja reaaliaikaista kielenmuutosta käsittelevä monografia maassamme.

Mainittujen teosten lisäksi reaaliaikaista kielenmuutosta on tutkittu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen murteenseuruu-

hankkeessa, jonka tähänastisista tuloksista laajin on Nuolijärven ja Sorjosen raportti *Miten kuvata muutosta. Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta* (2005). Reaaliaikaisen tutkimuksen uraauurtava artikkeli on ollut Pounosen vuonna 1995 ilmestynyt tutkimus Helsingin puhekielen omistusmuotojärjestelmän muutoksesta. Lisäksi asiaa on tarkasteltu joissain pro gradu -tutkielmissa.

Suomalaisessa sociolingvistiksessä variaationtutkimuksessa muutosta on tähän saakka seurattu lähinnä niin sanotun näennäisaikamenetelmän avulla. Siinä vertailaan eri-ikäisten informanttien käyttämää puhekieltä. Ikäryhmien välisten erojen ajatellaan ennustavan kielen muuttumisen suuntia. Tämä suuntaus on tullut tunnetuksi erityisesti koko variationistisen sociolingvistiikan uranuurtajan Willian Labovin tutkimusten kautta, mutta kuten tässäkin väitöskirjassa todetaan, näennäisaikamenetelmä on jo Labovia varhaisempi keksintö. Näennäisaikamenetelmä on mukana Kurjenkin väitöskirjassa, ja kahden kohortin informantteja tutkitaan myös ikäryhmiä

vertailten. Näin tutkimuksessa avautuu mahdollisuus tarkastella yhtä aikaa näitä kahta kielenmuutoksen tutkimusmenetelmää ja testata, kuinka hyvin näennäisaikamenetelmä pystyy ennustamaan todellisia muutoksia.

YKSILÖ JA RYHMÄ, MUUTOS JA KVANTITATIIVISUUS

Sosiolingvistiikka toi aikanaan puhutun kielen tutkimukseen kvantitatiiviset menetelmät. Suomalaisen puhekielen muutosta ja variaatiota kartoittavan tutkimuksen menetelmissä on useimmiten tyydytty pelkkiin frekvenssien ja prosenttien laskemisiin eikä tuloksia ole käsitelty tilastollisin menetelmin. Useissa viimeaikaisissa sosiolingvistisissä tutkimuksissa on päädytty esittämään, että kielessä ilmenevää variaatiota tulisi tarkastella aiempaa kvalitatiivisemmin ja että apuneuvoja tulisi etsiä vuorovaikutuksen tutkimuksen puolelta. Selvimmin tämä vaatimus on esillä Lappalaisen (2004) väitöskirjassa *Variaatio ja sen funktiot*. Tosin siinä tutkimuksen fokuksessa oli tilannevaihtelu, jonka selittämiseen vuorovaikutuksen näkökulma pystyikin tuomaan olennaisen lisän. Kuitenkin Nuolijärvi ja Sorjonen (2005: 132–136) esittävät, että kvantifioinnin lisäksi myös muutoksen tutkimukseen tarvitaan monentasoista laadullista analyysia. He myöntävät, että kvantitatiivisessa variationistisessa sosiolingvistiikassa on kyllä ollut jonkin verran mukana myös kvalitatiivisia havaintoja, mutta toteavat samalla, että kvalifiointi ei ole ollut tilanteista, tekstuaalista eikä kontekstuaalista. Näistä kontekstuaalisista seikoista he esittävät päästävän käsiksi niihin semanttis-pragmaattisiin ehtoihin, jotka voivat olla selittämässä paitsi variaatiota myös muutoksen suuntaa.

Tommi Kurjen väitöskirja keskittyy kvantitatiiviseen analyysiin. Hän kritisoi

viimeaikaista tutkimusta kvantitatiivisten menetelmien yksioikoisesta tulkinnasta ja ottaa käyttöönsä Varbrul-monimuuttujamenetelmät, joita fennistiikassa on tähän mennessä tunnettu hyvin huonosti. Vaikka suomalaisessa variaationtutkimuksessa on selvitetty ennenkin eri tekijöiden vaikutusta variaatioon, tarkasteltavana on ollut kerrallaan vain yksi muuttuja. On tutkittu esimerkiksi sukupuolen ja variaation suhdetta tai erilaisten äänneympäristöjen vaikutusta tietyn ilmiön variaation ehtoihin. Varbrul-monimuuttujamenetelmät mahdollistavat yhtä aikaa monien sekä kielenulkoisten että -sisäisten tekijöiden yhteisvaikutuksen tarkastelun. Kurki hyödyntää myös muita kielen muutoksen ja vaihtelun tarkastelussa käytettyjä menetelmiä ja ottaa välistä käyttöön myös leksikaalisen ja morfologisen diffuusion tarkasteluun kehitettyjä tutkimustapoja.

Keskeistä työssä on yksilön ja ryhmän suhde. Kurki kritisoi viimeaikaisia näkemyksiä, joiden mukaan sosiolingvistisessä tutkimuksessa paljon käytetyt ryhmät eivät ole luonnollisia ja joiden mukaan tulisikin keskittyä yksilövariaatioon ja sosiaalisiin verkostoihin. (Eriyisesti Lappalainen 2004: 15–18.) Kurki perustelee uudelleen ryhmän käytön tarkkailuyksikkönä ja käsittelee aineistoaan ryhmittäin, mutta hän painottaa myös idiolektien merkitystä ja kommentoi laajasti yksilöä ryhmän jäsenenä. Informantteja on vain 36, joten myös yksittäisten idiolektien esittely on mahdollista.

TYÖNTAVOITE, RAKENNE JA TULOKSET

Tutkittavat piirteet ovat yleiskielen *d*:n vastineet, jälkitavujen *A*-loppuiset vokaaliyhtymät ja inessiivin päätevariantit. Näitä piirteitä on nykysuomalaisen puhekielen muutosta ja variaatiota koskevassa tutkimuksessa kuvattu hyvin paljon. Kurki ker-

taa Labovin ja Thelanderin tutkittavan kielenniirteiden valinnalle asettamat kriteerit ja toteaa, että mainitut piirteet soveltuvat hyvin kuvaamaan Hanhijoen puhekielen muutosta. Ne esiintyvät ennen muuta tarpeeksi taajaan ja käyvät siksi hyvin kvantitatiiviseen analyysiin. Lisäksi laaja aiempi tutkimus mahdollistaa tulosten vertailemisen Varbrul-menetelmällä saataviin tuloksiin. Tuloksissa kerrataan näin väistämättä jomonia aiemminkin esiin saatuja seikkoja, mutta pääpaino on nyt metodologinen.

Työ jakautuu kolmeen päälukuun. Ensimmäisen otsikko on *Teoria ja tausta*. Siinä Kurki luo aluksi varsin mittavan katsauksen nykysuomalaisen puhekielen tutkimuksen traditioon ja asemoi siihen oman tutkimuksensa. Hän esittelee tutkimuspaikkakunnan, aineiston, menetelmät ja tavoitteet, jotka on tiivistetty yhdeksäksi tutkimuskysymykseksi. Nämä ovat seuraavat:

1. Miten luotettavia ovat näennäisaikauenusteet?
2. Miten Varbrul-sovellukset sopivat suomen kielen tutkimukseen?
3. Miten idiolektit ovat muuttuneet kymmenessä vuodessa?
4. Miten ikäryhmien edustukset ovat muuttuneet vastaavana aikana?
5. Mitkä tarkasteltavista piirteistä muuttuvat?
6. Onko eri kielenpiirteiden välillä eroja muutoksessa?
7. Mitkä kielensisäiset tekijät säätelevät havaittavia muutoksia?
8. Mikä merkitys muutoksessa on informantin iällä ja sillä, kuinka tiivis on hänen yhteytensä yhteisönsä?
9. Mikä on kielensisäisten ja -ulkoisten tekijöiden suhteellinen voimakkuus eli paino?

Analyytiluvuissa Kurki käsittelee aina ensin ryhmän edustusta, sitten yksilöitä ja

lopuksi yksilöä ryhmän jäsenenä. Tämän jälkeen seuraa kielellisten ympäristöjen vaikutusta käsittelevä jakso, jossa jälleen tarkastellaan erikseen ryhmien ja yksilöiden edustusta. Tulokset esitetään taulukoin ja diagrammein. Erityisen kiitoksen ansaitsevat sellaiset diagrammit, joissa kahteen kertaan haastateltujen informanttien tulokset näkyvät samassa ja josta näin paljastuu yhtä aikaa sekä reaali- että näennäisaikainen muutos (esim. sivuilla 98 ja 108). Lopuksi tekijä käsittelee eri faktoreiden merkitystä variaatiolle Varbrul-analyysin avulla. Tämän analyysin tulokset esitetään kuvioina, joissa eri faktoreiden painoarvot on kerrottu tilastollista merkitsevyyttä ilmaisevin luvuin. Tämä osuus paitsi esittelee ja testaa monimuuttujamenetelmää myös kokoaa yhteen aiemmin pelkin frekvenssein ja prosenttiluvuin kuvatut variaatiosuhteet.

Yleiskielen *d*:n vastineita ovat Hanhijoen murteeseen vanhastaan kuuluva *r* tai *ʀ*, yleiskielinen *d* sekä nykyään yleistyvä kato. Näitä Kurki käsittelee erikseen vokaalien välissä ja *h*:n jäljessä. Myös poikkeuksellisesti käyttäytyvää *tietää*-verbiä analysoidaan erikseen samoin kuin astevaihteluttomia tapauksia. Inessiiivin päätevariantteja ovat murteellinen *sA*, yleiskielen *ssA* sekä loppuheittoinen *s*. Näitä Kurki tarkastelee erikseen terminaaliosassa, vokalin ja konsonantin edellä sekä possessiivisuffiksin ja liitepartikkelien etisissä asemissa. Jälkitaivujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien vanhoja hanhijokelaisvariantteja ovat *eA*-yhtymän vastineena *ee* supistumaverbeissä ja *iA* muissa tapauksissa. *OA*-yhtymän vastineena on monoftongi *OO*. *IA*- ja *UA*-yhtymissä Alastaron vanhan murteen kanta on sama kuin yleiskielessä.

Monet esiin nousevat muutostendenssit ovat olleet tunnettuja jo pitkään, itse asiassa koko sen ajan, kun nykysuomalaisen puhekielen muutosta ja variaatiota on karitoidettu sosiolingvistisin menetelmin. Täl-

laisia ovat esimerkiksi kadon yleistyminen yleiskielen *d*:n vastineena, jälkitavujen vokaaliyhtymien edustuminen monoftongina ja *A*:n loppuheiton yleistyminen, mikä tulee esille *s*-päätteisen inessiivin analyysissa. Tutkimus ei annakaan juuri uutta tietoa itse suomen kielen variaation tuntemukseen, vaan se keskittyy otsikkonsa mukaisesti menetelmien testaukseen.

Työssä voisi olla enemmän kriittisiä pohdintoja, jotka koskevat esimerkiksi sentyyppisiä havaintoja kuin sivulla 265, jossa todetaan, että *eA*- ja *OA*-vokaaliyhtymillä ei ole omina faktoreinaan toisistaan riippumatonta vaikutusta pitkävokaalisuuteen. Aiemman tutkimuksen ja Kurjenkin työssä esiin tulleiden seikkojen mukaan vokaaliyhtymien välillä kuitenkin on tietty ero, ja *eA* on oikeenemiselle otollisempi vokaaliyhtymä. Tämä osoittaa nähdäkseni menetelmän heikkoutta, jota olisi voinut kommentoida enemmän, koska juuri menetelmän testaus on työn päätehtävä.

Analyysilukujen jälkeen Kurki kokeilee vielä vaihtoehtoisia Varbrul-analyysejä varmistaakseen tulostensa luotettavuuden. Kahden eri tutkimustavan välillä ei kuitenkaan ole suurta eroa. Väitöskirjan kolmas osa (luku 12) on kokoavaa tarkastelua. Siinä Kurki arvioi näennäisaikaennusteita reaaliaikamenetelmällä saatujen tulosten avulla, pohtii muutosten nopeutta ja etenemistapaa ja lopuksi pohtii Varbrul-menetelmän toimivuutta kielenmuutoksen tutkimuksessa.

MITÄ FENNISTINEN VARIAATIONTUTKIMUS HYÖTYI?

Suomalaiselle sosiolingvistiselle variaationtutkimukselle on viime vuosina asetettu monenlaisia haasteita. Edellä olen jo viitannut vuorovaikutuksen tutkijoiden näemyksiin. Myös Palander on virkaanastujais-esitelmässään esittänyt (2000: 436–441),

millaista tutkimusta nykysuomalaisen puhekielen variaatiosta ja muutoksesta pitäisi tehdä ja millaisin menetelmin. Hän luettelee joukon uusia suuntauksia, kuten dialektometrian ja kansandialektologian; yhtenä tehtävänä hän pitää näennäisaikamenetelmien testausta reaaliaikamenetelmän avulla. Kurjen väitöskirja vastaa siis selvästi yhteen kysymykseen, joka alan tutkimuksessa on viime aikoina esitetty.

Tutkimus on hyvin perusteellinen. Se kartoittaa sekä koti- että ulkomaiset taustat laajasti mutta samalla olennaisimpaan keskittyen. Oman tutkimusongelmansa Kurki asemoi näihin taustoihin lujasti. Tutkimuskysymykset on selkeästi ilmaistu, ja kokoavassa luvussa niihin saadaan myös vastaukset. Analyysi on kauttaaltaan täsmällisesti toteutettu. Ainoana puutteena analyysiosassa voi pitää sitä, että kaikin osin ei ole viitattu sellaiseen kotimaiseen lähdekirjallisuuteen, joka olisi tuonut lisävaloa käsitelyihin muutosilmiöihin. Tosin tämä kirjallisuus käsittää vain opinnäytetöitä.

Työn suurin merkitys on erilaisten kvantitatiivisten menetelmien testauksessa ja esittelyssä. Tämä seikka puolustaa myös sitä ratkaisua, että tarkkailtaviksi kielenpiirteiksi on valittu sellaisia, joita varhemmassa tutkimuksessa on tarkasteltu hyvin paljon. Samojen kielellisten muuttujien käyttö mahdollistaa vertailun aiempiin tutkimustuloksiin. Nykysuomalaisen puhekielen piirteiden eri varianttien keskinäisten variaatiosuhteiden kuvaan tutkimus ei tuo paljonkaan uutta. Monet käsitellyt muutospyrkimyksethän ovat olleet tunnettuja jo pitkään. Nyt ne kuitenkin todennetaan uusien menetelmien myötä, joiden käyttömahdollisuutta tekijä itse työn lopussa arvioi varsin myönteisesti.

Kokoavassa tarkastelussa Kurki olisi voinut ottaa myös kriittisemmän näkökulman ja kysyä, mihin tarkkoja monimuuttujamenetelmiä oikeastaan tarvitaan, jos jo

paljon yksinkertaisemmilla ja jo parikymmentä vuotta sitten käytetyillä menetelmillä on päästy samansuuntaiseen tulokseen. Uusia havaintoja tietysti myös on. Esimerkiksi yleiskielen *d*:n vastineiden variaatiosuhteiden muutosta näennäisaikamenetelmä pystyy ennustamaan paremmin kuin inessiivin päätevarianttien suhteiden muutosta. Tämänkaltaisten seikkojen esittely on sellainen tulos, joka on voitu saavuttaa vain erilaisia menetelmiä testaten ja vertaillen.

Tommi Kurjen väitöskirja on tärkeä metodologinen puheenvuoro siinä keskustelussa, jossa nykysuomalaisen variationistisen sosiolingvistiikan menetelmiä punnitaan. Se kääntää jälleen huomion kvantitatiivisiin menetelmiin, jotka viimeaikaisessa tutkimuksessa ovat jääneet vähälle huomiolle, kun tutkimus on liukunut yhä enemmän laadulliseen ja vuorovaikutukselliseen suuntaan. Tutkimus osoittaa, että kvantitatiivisuuteen on suhtauduttu turhan kriittisesti. Kokonaan uuden näkökulman tutkimus tuo esitellessään Varbrul-monimuuttujamenetelmät, joiden avulla voidaan tarkastella yhtä aikaa useiden sekä kielenulkoisten että -sisäisten seikkojen painoa variaatioon. ■

HARRI MANTILA

Sähköposti: harri.mantila@oulu.fi

LÄHTEET

- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NAHKOLA, KARI – SAANILAHTI, MARJA 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuruututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68. Turku: Turun yliopisto.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJALEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökoh-tia murteenseuruihankkeen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- PALANDER, MARJATTA 2000: Puhekielen tutkimuksen uudet haasteet. – *Virittäjä* 104 s. 436–441.
- 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Suomi 191. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. – *Virittäjä* 99 s. 501–531.